

**SZÖVETKEZETEK SZEREPE DÁNIA
ÉS DÉL-KOREA AGRÁRGAZDASÁGÁBAN**

**THE ROLE OF CO-OPERATIVES IN THE AGRO-
ECONOMY OF DENMARK AND SOUTH KOREA**

NESZMÉLYI György Iván

Kulcsszavak: Agrárgazdaság, szövetkezetek, Dánia, Dél-Korea

Keywords: Agricultural Markets and Marketing, Cooperatives, Agribusiness

JEL kód: Q13

Összefoglalás

A tanulmány célja az EU keretei között is a családi farmgazdaságok sikertörténetének tekintett dán, valamint a délkelet-ázsiai "tigrisek" egyike, a Koreai Köztársaság mezőgazdasági szövetkezeti rendszerének bemutatása, illetve összehasonlítása. A szerző választ keres arra a kérdésre, hogy hogyan, milyen megoldásokkal képesek a farmerek eredményesen gazdálkodni két, egymástól igen csak eltérő történelmi, társadalmi és gazdasági környezettel rendelkező országban, amikor a kiindulási helyzet számos hasonlóságot mutat: viszonylag kicsiméretű földterületek, illetve állatállomány, jelentős számú egyéni vagy családi gazdálkodó, akik önmagukban aligha lennének képesek hatékonyság tekintetében megfelelni a nemzetközi versenyképesség feltételeinek. A farmertársadalom döntő hányada – mindkét vizsgált országban - ezért évtizedek óta szövetkezetekbe tömörült. A magántulajdonban lévő földeken gazdálkodó tagok részére e szövetkezetek számos területen nyújtanak előnyös szolgáltatásokat (szaktanácsadás, terményfeldolgozás, értékesítés, banki szolgáltatások, stb.). A kérdés vizsgálata nem öncélú, hiszen úgy a dán, mint a dél-koreai tapasztalatokból levonható tanulságok, illetve megfogalmazható Magyarországon is hasznosítható ötletek, amelyek pozitív hatással lehetnek a hazai a családi kisüzemekre, illetve a szövetkezeti típusú együttműködésére.

Abstract

The goal of the paper is to give an insight to and make a comparison between the agricultural co-operative systems of Denmark, - a success story of the family based farming even in the frames of the EU, - and of the Republic of Korea (South Korea), one of the Asian newly industrialized economies. The author tries to find the answer to the question: how, and by which solutions the farmers can work successfully in these two countries which are quite different from each other in terms of their historical background and economic environment. However, the basic points show many similarities: relatively small, fragmented farmlands and livestock, relatively big number of farmers who are crop or livestock producers on individual or family basis. In all probability they could never meet the standards of efficiency and international competitiveness. Therefore the majority of farmers in both countries establishes and joined the agricultural co-operatives. The farmers work on their own lands while co-operatives provide them with a range of advantageous services (consultancy, crop processing, sales and marketing, banking services, etc.) The author believes that the examination of this issue may serve with adaptable experiences and useful ideas in Hungary as well which may have positive influence on the future of the Hungarian family based farming and co-operative type collaboration.

Bevezetés

Magyarországon a rendszerváltozás óta eltelt negyedszázad során szinte folyamatos vita folyt – és folyik – arról, hogy az ország mezőgazdasági termelésének gerincét döntően iparszerű nagyüzemek, avagy családi farmgazdaságok alkossák. A nagyüzemek – elsősorban a méretgazdaságból és tőkeellátottságból adódó versenyelőnyei világosak, ma is számos ország, köztük az USA épít erre. Magyarországon a szocialista időszak utolsó 20-25 évében - jelentős állami támogatással – világviszonylatban is magas színvonalú mezőgazdasági termelést sikerült kialakítani. Az egykori „keleti” piacok radikális beszűkülése nagyban hozzájárult ezeknek a nagyüzemekben a széteséséhez, de

a „hogyan tovább” kérdésre inkább történeti beidegződéseken, mint józan megfontolásokon alapuló válasz született. A kárpótlási folyamat félresiklott, részben magántulajdonban lévő közepes méretű, ill. nagyüzemek jöttek létre, részben pedig egészen kisméretű, egy hektár alatti, önmagukban életképtelen „üzemek”.

A rendszerváltozást követően a mezőgazdasági ágazat termelése számottevően zsugorodott, úgy a GDP-n belüli arányát tekintve, mint abszolút értékben. A termelés legnagyobb mérvű csökkenése 1993 és 2000. között következett be (Szabó, L. - Zsarnóczai, J. S. 2004). A családi gazdaságok fogalmi meghatározása korántsem volt egyértelmű a rendszerváltozás idején, számos vitatott kérdés merült fel, például mekkora birtokméretig tekinthető az „családinak”, hány családtagnak kell főállású munkát végeznie benne, stb. A kérdésre – magyar vonatkozásban - az A termőföldről szóló 1994. évi LV. tv. 3. §-a adott választ, amely a családi gazdaság méretét legfeljebb 300 hektárban határozta meg (1994. évi LV. tv.). Az EU-csatlakozási folyamat, illetve a már több mint egy évtizede valósággá vált EU tagság sem hozott áttörést abban, hogy milyen mintát kövessünk hazánk a mezőgazdasági birtok-struktúra terén. Holott a kérdés megnyugtató és hosszútávra szóló eldöntése nagyon fontos lenne. Hiszen az EU-támogatások (és azok ésszerű, hatékony felhasználása) semelyik más ágazatban nem annyira fontosak, mint a mezőgazdaságban (Erdeiné Késmárki-Gally Sz. és tsai 2015).

Hasonlóképpen nem mindig egyértelmű, és igen sokféle megközelítés, illetve definíció látott napvilágot arról, hogy valójában milyen vállalkozási forma tekinthető szövetkezettnek. A szövetkezeti gyakorlat és elmélet tudományos vizsgálata terén úttörő munkásságú Ihrig Károly (1892-1970) „A szövetkezetek a közgazdaságban” című, 1937-ben kiadott művében igyekezett a szövetkezeti gazdálkodási forma lényegét részletesen feltárni. Ennek nyomán megállapította, hogy a szövetkezetek gazdasági célok elérése érdekében jönnek létre (ez még akkor is igaz, ha esetleg közvetett módon más, pl. szociális, vagy nemzetiségi törekvéseket szolgálnak), úgy, hogy abban több személy és több gazdaság egyesül. Ennek alapján a szövetkezetek a gazdasági társulások egyik alakzatának tekinthetők (Ihrig, K. 1937).

Szabó G. G. (2010) – részben Ihrig kutatásai nyomán – kiemeli, hogy a mezőgazdasági szövetkezésben két alapvető irány különíthető el egymástól, amelyek lényegesen különböznek egymástól. Az egyikben a közös alapanyag-termelés is a szövetkezeti tevékenység része (mint Magyarországon a volt termelőszövetkezetek, illetve átalakult formáik), míg a másikban a szövetkezetek csak parciális (részleges) integrációt folytatnak, azaz inkább csak szolgáltatnak: közös értékesítést, beszerzést, géphasználatot stb. hajtanak végre, de az alapanyag-termelés az egyéni (az Európai unióban túlnyomórészt képező családi gazdaságok) keretében történik. A termelőszövetkezetektől eltérően az ún. előmozdító típusú szövetkezetek (ellentétben a hazánkban rendszerváltásig megszokott gyakorlattal) általában egyfajta tevékenységet (például értékesítés, beszerzés, szolgáltatás stb.) folytatnak és az egyes tagok/termelők üzemeit kiegészítik, s ennek során gazdálkodásuknak csak egy-egy mozzanatát ragadják

ki a gazdálkodási folyamatból. Szabó G. G. (2010, 2005) hivatkozik továbbá Barton (1989) nyomán arra az amerikai meghatározásra is, amelyet a holland felfogás szintén tükröz, hogy „A szövetkezet egy olyan vállalkozási forma, melynek igénybe vevői egyben tulajdonosai is annak és egyben igazgatják is azt, valamint a haszonból az igénybevétel alapján részesednek.” Lényeges az úgynevezett hármas egység: tulajdonos (kockázatviselő) – irányító (a főbb döntéseket hozó) – használó (a szövetkezet szolgáltatásait igénybe vevő) megléte, amelynek értelmében a tagok egyszerre tulajdonosai a szövetkezetnek, tehát viselik a kockázatot, meghozzák a főbb döntéseket a (közös) vállalkozást illetően, és forgalmat bonyolítanak le a szövetkezettel, azaz igénybe veszik a szövetkezetet, amely a vállalkozás gazdasági tevékenységének az alapja (Szabó G. G. 2010, 2005.). Bogetoft és Olesen (2007) szerint a szövetkezetek olyan vállalatok, amelyek esetében a használók (és nem a befektetők) a vállalkozás tulajdonosai és irányítói (Bogetoft, P., Olesen, H. O. 2007). A mai, hatályos magyar jogszabály – a 2006. évi X. törvény a szövetkezetekről – a szövetkezet fogalmát a 7. §-ban a következő módon határozza meg: „A szövetkezet az alapszabályban meghatározott összegű részjegytőkével alapított, a nyitott tagság és a változó tőke elvei szerint működő, jogi személyiséggel rendelkező szervezet, amelynek célja a tagjai gazdasági, valamint más társadalmi (kulturális, oktatási, szociális, egészségügyi) szükségletei kielégítésének elősegítése.” (2006. évi X. tv.). A mindenkorai magyar kormányzatok elvi deklaráció szintjén ugyan előszeretettel hangoztatták, hogy a családi tulajdonra alapozott kisgazdaságok fejlődését támogatják, ténylegesen azonban ez a szándék nem mindig volt tetten érhető, hiszen időnként erősen úgy tűnt, hogy az önmagukban versenyképesebbnek tekintett nagygazdaságok élveznek inkább prioritást. Még a 2010 óta eltelt időszakot vizsgálva sem teljesen világos, hogy Magyarországon a kormányzat meghatározó, avagy csupán kiegészítő szerepet szán a családi gazdaságoknak. Arra a kérdésre pedig szintén nehezen akar a válasz megszületni, hogy mi módon, milyen gazdasági, szervezési módszerekkel lehetnek a családi gazdaságok is versenyképesek? A szerző úgy véli, hogy a vidék fenntartható fejlődése, a vidéki lakosság hosszú távú boldogulása olyan komplex társadalmi kérdés, amely nem vizsgálható csupán gazdasági szempontból. A mezőgazdasági nagyüzemek alkuereje, a méretgazdasági megfontolások mellett lényeges szempont kell, hogy legyen az is, hogy a vidéken élő, gazdálkodással foglalkozó emberek minél nagyobb hányada valódi tulajdonosként, és ne csupán bérmunkásként vehessen részt az élelmiszertermelésben. Éppen ezért nagyon fontos feladat a nemzetközi kitekintés, vajon vannak-e Európában, vagy a világ távolabbi régióiban olyan országok, ahol a családi gazdaságok dominálják a mezőgazdasági termelés szféráját, mégis igen eredményesen tudnak működni, így akár modellként szolgálhatnak.

A világban igen sok olyan országban kisméretű, családi alapon szerveződött farmgazdaságok állítják elő az élelmiszergazdaság alapanyagait. Ez önmagában azonban még nem elegendő a sikerhez, hiszen például számos afrikai országban a meglévő

élelmiszerhiány ellenére is a farmerek közül sokan felhagynak a gazdálkodással és inkább a nagyvárosokba vándorolnak a jobb megélhetés reményében. A fejlettebb országok között viszont akadnak példák arra, hogy a családi farmgazdaságok kis mérete ellenére működhet korszerű és versenyképes mezőgazdaság. Mi lehet ennek a titka? E modellek sikere, úgy tűnik, jelentős mértékben abban rejlik, hogy a magántulajdon alapján működő termelő gazdaságok sokoldalúan együttműködnek egymással, illetve az ellátási lánc többi szereplőivel, és ennek egyik, nem ritka formáját jelentik a szövetkezetek.

A jelen írás a szövetkezeti gazdálkodási forma rendszerét veszi górcső alá egy-egy olyan európai, illetve ázsiai ország esetében, amelyekben hosszabb ideje sikeresen működik a családi gazdaságokra épülő szövetkezeti rendszer.

Anyag és módszer

A tanulmány nagyrészt másodlagos kutatási eredményekre – szakirodalmi forrásokra, illetve nemzetközi adatbázisokra – épül. Célja azoknak a nemzetközi jó gyakorlatoknak, módszereknek a tanulmányozása, amelyek a magyar gazdasági fejlődés szempontjából hasznosak lehetnek. Ez utóbbi szempontból a rendszerváltozást követően mindig is érzékeny és máig nyitott kérdés maradt a megfelelő mezőgazdasági birtokstruktúra kialakítása, amelyet az iparszerű termelést folytató nagygazdaságok versus családi tulajdonra és munkaerőre épülő, egymással lazább vagy szorosabb módon együttműködő farmgazdaságok fejlődési irányai közti prioritás-választás.

A tanulmány két konkrét ország – Dánia és a Koreai Köztársaság (Dél-Korea) esetét mutatja be, amelyekben – az egymástól erősen eltérő kulturális és történelmi háttér ellenére – eredményesnek bizonyult a mezőgazdasági kistermelők szövetkezeti típusú vertikális, illetve horizontális együttműködése. Említést érdemel, hogy a szerző hosszabb ideig élt és dolgozott mindkét országban, így a szekunder információkon túl a szerző a tanulmányba beépítette elsődleges, helyszíni tapasztalatait is. Az írás gerincét az adott két ország szövetkezeti mozgalmainak, illetve az annak kialakulását elősegítő gazdasági, földrajzi, társadalmi és politikai tényezőinek a leíró-elemző feltárása képezi, azzal, hogy megkísérel néhány eredményesnek bizonyult módszert, tapasztalatot bemutatni, amelyek Magyarországon is eredményesen alkalmazhatóak lehetnek.

Dánia

A nyugat-európai élelmiszer-gazdaságban számos országban és szektorban (például tej-, marha- és sertéshús, zöldség-gyümölcs) az elmúlt száz év során előtérbe kerültek és megerősödtek a gazdálkodók-termelők által létrehozott koordinációs-integrációs szervezetek.

A mezőgazdasági alapanyag termelése jórészt családi gazdaságok keretében történik, ezért ahhoz, hogy a farmer gazdaságosan tudjon termelni, s ezáltal jövedelmét növelje, szükség van az üzemét kiegészítő szövetkezetekre, hiszen ezek egy-egy gazdasági mozzanatot általában olcsóbban tudnak elvégezni. A dán (és a holland) mezőgazdasági

szövetkezetek sikerességük (jelentős piaci részesedésük), a mezőgazdasági termelők gazdálkodásában játszott kiemelkedő szerepük, hatékonyságuk, és a környezeti kihívásokra való reagálásuk tekintetében megnyilvánuló rugalmasságuk okán nemzetközi vonatkozásban is példa értékűek. E szövetkezetek csak egy-egy tevékenységet végeznek a termelési folyamathoz kapcsolódóan (pl. vagy csak beszerzést, vagy csak értékesítést (Szabó G. G. 2007).

A dán törvények a mai napig védelmezik a családi vállalkozások alapját jelentő paraszttanyát és a földet birtokló státust. Az 1945 után is többször módosított földtörvény szerint Dániában csak az lehet farmtulajdonos, aki a tanyáján lakik, letette a megfelelő vizsgákat, amelyek nemcsak mezőgazdasági, hanem üzemvezetési, számítógépes és egyéb ismeretekből is állnak. A tanyától legfeljebb 15 km távolságra fekvő földterület kerülhet tulajdonba. A 30 hektár fölötti földterület birtoklásához minimálisan a kétéves, nappali képzéssel és bentlakással megszerezhető szakképesítés, az úgynevezett „zöld bizonyítvány”, vagy szakirányú egyetemifőiskolai bizonyítvány és igazolt szakmai gyakorlat megléte szükséges. A földtulajdon felső határa 125 hektár (Csobán M. 2012)

A Dán Királyság ma gazdaságilag magasan fejlett ország, GDP-jében 76,3%-ot (2015. évre szóló becslés), foglalkoztatottsági összetételében 77,1 %-ot (2011.) képvisel a szolgáltatói szektor. A GDP összetételében ugyanakkor mindössze 1,3%, a teljes foglalkoztatottságon belül 2,6% körüli részarányt képvisel a mezőgazdaság. (The World Factbook, CIA, 2015. évre szóló becslés). 43 ezer km² területe (a hozzá tartozó Grönland, illetve Feröer szigetek nélkül) és 5,6 millió fős lakossága alapján nagyjából Szlovákiához hasonlítható. Az alig több, mint fél magyarországnyi állam földrajzilag erősen tagolt, az európai kontinenssel közvetlenül összefüggő Jylland (Jütland)-félszigeten kívül több száz sziget alkotja. Dánia Európa egyik élenjáró agártermelője és exportőre. Lakossága mintegy háromszorosát, 15 millió főt képes élelmiszerrel ellátni. Dánia területének 61%-a - összesen 2.621.000 ha – művelhető. 2013-ban 18,6 millió vágósertést, az 582 ezer darabos tejelőmarha-állomány révén mintegy 5,1 milliárd liter tejet, továbbá 9 millió tonna szemesterményt, illetve jelentős mennyiségű zöldségféléket állítottak elő (Facts and Figures about Danish Agriculture and Food 2014).

Az élenjáró dán mezőgazdaság és az ahhoz kapcsolódó szövetkezeti struktúra legalább másfél évszázadnyi múltra tekinthet vissza. Dániában ugyanis már a 19. század végére létrejötték szövetkezetek. Például a tejtermelő szektorban, helyi farmerek kezdeményezésére már 1882-ben létrejött az első szövetkezet, amely nyomán országsszerte gombamód szaporodtak és nagyon rövid idő alatt elterjedtek a hasonló együttműködési formák. 1888-ban már 244 szövetkezet működött, és ezek rövid időn belül nemcsak a tej begyűjtését és értékesítését végezték, hanem a feldolgozás irányában is elkezdtek terjeszkedni (vaj-előállítás és értékesítés). Az 1880-as évektől kezdődően a

dán farmerek körében – válaszul Nagy-Britannia fokozódó bacon keresletére – egyre inkább előtérbe került a sertésenyésztés, amely ráadásul kiválóan tudta hasznosítani takarmányként az egyes tejipari melléktermékeket. 1887-ben jött létre Horsensben az első szövetkezeti alapon működő vágóhid, amelyet 1890-ig kilenc további követett. Ez a tíz üzem, - amelyek a mai dániai “bacon-gyárak” előfutárának tekinthetők – állította elő már akkor a dán bacon export egyharmadát (Gutiérrez C. M., 2005).

A dán gazdálkodók maguk rendelkeznek saját farmjukkal, a saját terményeiket termesztik, és a saját állatállományukat tenyésztik. Teszik ezt anélkül, hogy feláldozzák egyéni szabadságukat, ám e független farmerek sokkal erősebb együttműködést alakítottak ki egymással, mint az más országok farmereire általában jellemző (Manniche, P. 1969).

Ihrig (1937) kiemeli, hogy a Dán Szövetkezeti Vágóhidak Szövetsége 1932-ben a magánvágóhidakra is kiterjedő monopóliumot kapott az Anglia felé irányuló kivitelre, megállapítva egyben egy-egy vágóhid kontingensét, illetve kezelve az ún. árkiegyenlítési alapot. (Ihrig, K. 1937)

Ihrig, művében példa értékűnek nevezi a dán tejszövetkezeteket is, sőt az ország gazdaságának egyik alapjaként tesz említést a szövetkezeti szervezett vajiparról, kiemelve, hogy ennek eredményéhez jelentős mértékben hozzájárult, hogy a termelő gazdák belátták minőségi és a szabványosított, „standard” termelés fontosságát. Ennek révén már a 19. század végén sikerült jó hírnevet szerezniük az angol piacon (Ihrig, K. 1937).

Győri (1985) a szövetkezeti tejüzemek és a termelők közt régóta kialakult korrekt kapcsolatot is kiemeli, utalva arra, hogy a maguk a termelők alkották-alkotják a szövetkezeti tagságot. 1931-től kezdve a tejfeldolgozó üzemek már a tejet különböző vizsgálatoknak vetették alá és ennek alapján fizettek a termelőknek. A pártatlanság érdekében a Dán Tejfeldolgozó Üzemek Szövetsége 1963-68 között hat központi semleges laboratóriumot hozott létre (Győri, L. 1985)

Már a 20. század elejétől kezdődően más mezőgazdasági ágazatokban is fokozatosan teret hódítottak a szövetkezetek. Ennek oka elsősorban az, hogy az egyénileg fellépő farmerek piaci - eladási és beszerzési - pozíciója nagyon gyenge lett volna a piac többi résztvevőjéhez viszonyítva. Az egyénileg gazdálkodó farmer gazdasági helyzetében az egyik fő probléma az, hogy a piaci - eladási és beszerzési - pozíciója nagyon gyenge a piac többi résztvevőjéhez viszonyítva. Ennek oka az, hogy a gazdák által egyénileg beszerezni kívánt anyagok, illetve értékesíteni kívánt termékek mennyisége kicsi, a termékeik gyakran romlandóak, nem képesek egyformán magas minőséget garantálni; nincsenek megfelelő információik, a piac nem áttekinthető számukra, és összességében a piacon túl kicsik, nem képesek egyáltalán semmilyen hatást gyakorolni rá, illetve rajta keresztül az árakra. A farmerek koncentrált iparágakkal és erős eladókkal találkoznak,

akiknek nagyobb a gazdasági erejük. Nincs tehát igazi verseny a piacon, mert a termeléshez szükséges anyagok beszerzésekor, illetve a megtermelt termékek értékesítésekor a farmerekkel szemben a nekik eladók, illetve a tőlük vásárlók dominálnak (Szabó G. G. 2007.).

A szövetkezetek úgy tudnak megfelelni feladataiknak, hogy képesek garantálni a minőséget, nagyobb kínálatot, illetve kereslettel jelennek meg a piacon, képesek raktározással, feldolgozással, csomagolással stb. az áru értékét növelni, ezáltal a piacot a tiszta verseny irányába elmozdítani. Ezáltal a szövetkezetek makrogazdaságilag egyfajta piaci ellensúlyozó, kiegyenlítő erőt is betöltenek. A mezőgazdasági szövetkezetek létrejöttének legfontosabb gyakorlati jelentőségű gazdasági oka tehát az említett piaci ellensúlyozó erő (countervailing power) létrehozása volt a múlt század utolsó harmadában az egyes farmerek versenyhelyzetének javítására, s ezáltal jövedelmének növelésére (Szabó G. G. 2007.).

Zsarnóczai, J. S. (2003) a dán (és svéd) farmerszövetkezetekről írt tanulmányában megállapítja, hogy e szövetkezetek jellemzői „az önkéntes be- és kilépés joga és lehetősége, az egy tag egy szavazat demokratikus elvének érvényesítése, a korlátolt mértékű kamat (osztalék) fizetése a tagok pénzbeli hozzájárulásához mérten, a vásárlási és értékesítési visszatérítés a tagok közvetlen részvételének arányában.” Kiemeli továbbá, hogy „a szövetkezeti intézményi rendszer legnagyobb előnye az Európai Unió törvényei értelmében az, hogy mivel a szövetkezetek non profit szervezetek, ezért nem esnek a versenytörvény hatálya alá.” (Zsarnóczai, J. S. 2003). Bár folyamatosan koncentrációs folyamat megy végbe az alapanyag-termelésben, ugyanakkor a farmerek továbbra sem közösen művelik a földjeiket, (szükség esetén viszont gyakran kisegítik egymást, ennek a szerző több alkalommal személyesen is tanúja lehetett). Jellemző, hogy a termények, illetve az élőállatok feldolgozást végző farmerszövetkezetek a farmerek tulajdonában vannak, és jellemző, hogy ezek már jóval magasabb hozzáadott-értékű kész-, vagy félkész-termékeket állítanak elő. Nemcsak a végtermék, hanem az input-oldalon is jellemző a szövetkezeti keretekre alapozott közös beszerzés, mivel a farmerek koncentrált iparágakkal és erős eladókkal találkoznak, akiknek nagyobb a gazdasági erejük. Végző soron ennek köszönhető, hogy a farmerek versenyképesen tudnak termelni.

Jóllehet, Dánia mezőgazdaságának gerincét ma is és a belátható jövőben is a családi magángazdaságok alkotják, az utóbbi évtizedekben számottevő birtok-koncentráció ment végbe, ld. Az 1. sz. táblázat adatai alapján. Az ország 2,6 millió ha-os termőterületén ma mintegy 38-39 ezer családi farm működik.

1. táblázat. A dániai termőföld és farmergazdaságok méret szerinti megoszlása

	Mezőgazdasági terület				Gazdaságok száma			
	2000	2010	2012	2013	2000	2010	2012	2013
Termőterület nélküli					800	1.980	1.535	1.668
5 ha alatti	4	4	3	3	946	1.099	900	764
5 – 10 ha	60	58	58	56	8.457	8.031	8.097	7.803
10 – 20 ha	164	112	112	99	11.188	7.785	7.752	6.928
20 – 30 ha	161	106	80	98	6.531	4.304	3.220	3.973
30 – 50 ha	353	191	189	170	9.017	4.896	4.881	4.392
50 – 100 ha	763	426	397	389	10.891	5.925	5.516	5.400
100 – 200 ha	715	702	657	657	5.351	4.981	4.667	4.616
200 ha feletti	421	1.048	1.149	1.157	1.360	3.098	3.348	3.285
Összesen	2.647	2.646	2.644	2.628	54.541	42.099	39.916	38.829
Átlagos méret ha/gazdaság					45,5	62,9	66,2	67,7

Forrás: Facts and Figures about Danish Agriculture and Food 2014. Danish Agriculture & Food Council, 2015., 8. p. nyomán

Az utóbbi évtizedekben számos közös, szövetkezeti alapon működő vállalat jött létre. Ezek egyik nemzetközileg leginkább ismert példája a DLG Csoport (Dansk Landbrugs Grovareselskab a.m.b.a.), amely ma már Európa egyik legnagyobb mezőgazdasági vállalatává fejlődött. Húsz országban van jelen. 1969-ben jött létre három korábbi, a XIX/XX. század fordulójától működő vállalkozás egyesítésével. Farmerek hoztak létre, ma összesen mintegy 29 ezer farmer közös tulajdonában van. Fő feladata a termelési eszközök, illetve mezőgazdasági termékek kereskedelme, emellett számos más területet is felölel tevékenysége. 2014-ben 59,2 mrd. DKK (7,9 mrd EUR) forgalma volt. A szövetkezeti vállalatok forgalma, kiterjedt szolgáltató és egyéb tevékenységüknek köszönhetően, a GDP 10 %-át eléri (DLG Annual Report 2014).

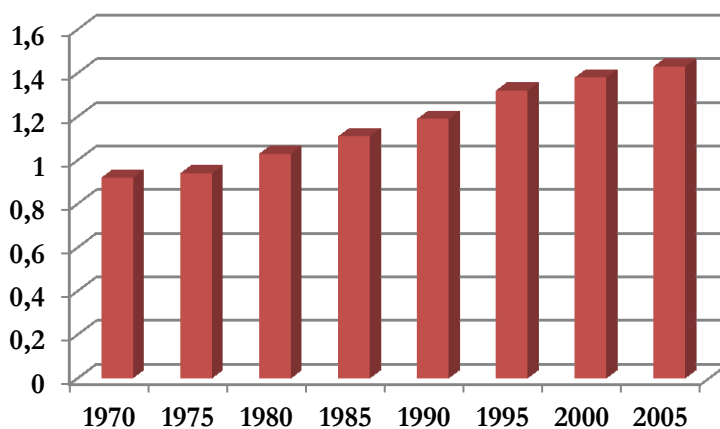
Dél-Korea (Koreai Köztársaság)

A Magyarországhoz hasonló területtel (kb. 99 ezer km²), ám közel ötszörös népességű Koreai Köztársaság (Dél-Korea) világviszonylatban is kiemelkedő, dinamikus gazdasági fejlődését, eredményeit az ipari és szolgáltató ágazatoknak köszönheti. Mezőgazdasága sokáig elmaradottnak volt mondható, az ágazat GDP-hez való hozzájárulása 2,3% körüli (2015. évre szóló becslés – The World Factbook, CIA). Az ország adottságai – Dániához, vagy akár Magyarországhoz képest – korántsem kedvezőek a mezőgazdasági termelés céljaira. Területének alig egyharmada alkalmas művelésre, de a valóságban még ennél is kevesebbet művelnek.

Részben történelmi okokkal magyarázható sajátos vonás a birtok-struktúrát igen elaprózott, 1-2 hektáros földterülettel, illetve csekély állatállománnyal rendelkező farmgazdaság dominálja, amelyen mintegy két és fél millió gazdálkodó folytat termelést. A koreai gazdálkodók birtokuk mérete alapján vélhetően még a dán farmerekhez képest is kiszolgáltatottabb helyzetben lennének önmagukra utalva. Az európai szemmel nézve

rendkívül kicsi farmok az 1949. évi földreform következtében jöttek létre, döntően politikai indíttatásra: a korábbi (japán gyarmati) nagybirtokosi rendszer gyökeres felszámolása, és a földnélküli nagy tömegek földhöz juttatása volt a cél. A korlátozott földterület és a rizstermesztés kézimunka-igényessége miatt maximum 3 ha-os családi farmokat engedélyeztek. Akkoriban Dél-Korea tipikus agrárországnak volt tekinthető, 1949-ben a lakosság 60%-a élt farmer-háztartásokban. Az ipar fejlődése a későbbiekben felszívta a munkaerő nagy részét, de még az 1970-80-as években végbement jelentős elvándorlás ellenére is fennmaradtak a földtulajdon-szerzési korlátozások, ezt csak a 2000-es évek elején emelték 20 ha-ra (NESZMÉLYI, GY. 2004.).

Az utóbbi években a foglalkoztatottság szerkezetében a mezőgazdasági ágazat aránya tovább csökkent, 2015-ben mindössze 5,7%-ra volt becsülhető (The World Factbook, CIA). Az említett földtulajdon-szerzési korlátozások közepette aligha kerülhetett sor komolyabb birtok-koncentrációra, vagy tagosítási folyamatra. A farmok átlagos mérete az idők során kismértékben mégis növekedett: 1970. és 2005. között 0,94 ha-ról 1,43 ha-ra növekedett (1. ábra).

1. ábra. A farmok átlagos méretének változása 1970 és 2005 között

Forrás: Evaluation of Agricultural Policy Reforms in Korea - OECD 2008, 13. p. (A Koreai Köztársaság Mezőgazdasági Erdészeti és Vidékfejlesztési Minisztériuma által kiadott Mezőgazdasági és Erdészeti Kézikönyvei nyomán)

A vidéki társadalom előregedését jelzi, hogy a gazdálkodók átlagos életkora emelkedik, 2005-ben a farmerek 30%-a 65 év felett volt. Ez a tendencia jelenleg is folytatódik. A dél-koreai mezőgazdaság fő terményei: rizs, zöldségfélék, gyümölcs. Az állatállomány hús- és tejelő marhából, sertésből és baromfiból áll. Korea legfontosabb terményéből, rizsből az ország önellátó, de a többi mezőgazdasági terményből, a közel 50 millió főnyi lakosság élelmiszerellátása érdekében általában behozatalra szorul. A rizs dominanciája

mellett, az utóbbi két évtized során a terménypaletta számottevően diverzifikálódik, a kisebb-nagyobb városok peremén jellegzetes látvány a fóliasátrak nagy tömege, amelyben – a rizsnél jobban jövedelmező – zöldségeket és gyümölcsöt termelnek az év hidegebb hónapjaiban is.

A növekvő lakossági jövedelmek, illetve részben a globalizáció sajátos „kulturális” hatásaként az utóbbi időben a koreai táplálkozási szokások is kezdenek eltolódni a fehérjedús ételek (pl. húsfélék) irányába. Emiatt jelentős szemestakarmány-importra van szükség, ezekből az önellátási hányad igen alacsony: gabonafélékből például az ezredfordulón 30% körüli volt. Dániával ellentétben tehát a mezőgazdaság Koreában nem tipikusan export-ágazat, itt szinte mindig is a belső ellátás legalább részleges biztosítása volt a cél.

A dél-koreai farmerszövetkezetek kialakulásának történeti háttere

A dél-koreai farmertársadalom döntő hányada évtizedek óta szövetkezetekbe tömörült. A magántulajdonban lévő földeken itt is külön-külön gazdálkodnak a tulajdonos családok, akik e szövetkezetek tagjaiként számos területen kapnak előnyös szolgáltatásokat (szaktanácsadás, terményfeldolgozás, értékesítés, banki szolgáltatások, stb.). Említést érdemel, hogy - főként jövedelmezőségi okok miatt, - számottevő (25-30% körüli) a nem kizárólag mezőgazdasági tevékenységből élő farmerháztartások aránya.

A koreai termelők között, illetve a faluközösség keretein belül igen régóta kialakultak különböző együttműködési formák, például, egymás munkaerővel való kölcsönös kisegítése (főként a rizspalánta-kiültetési, illetve a betakarítási szezon idején), továbbá kölcsönös takaré- és hitelpénztár (Rotating Savings and Credit Associations – ROSCA). Ugyanakkor, a mai értelemben vett, magántőkén alapuló valódi szövetkezetek csak a XX. század húszas éveinek végére, a japán gyarmati időszak folyamán kezdtek elterjedni. 1927-ben alakult az első farmerszövetkezet, és 1930-ra mintegy 200-ra nőtt a számuk. A szövetkezetek létrejöttét és terjedését a japán hatóságok nem akadályozták, mert úgy gondolták, rajtuk keresztül még erőteljesebb lehet a japán tőke beáramlása. Ebben az időben, a kormányzat irányítása mellett, más szervezetek, pl. Pénzügyi Egyesülés (Financial Association), illetve az Ipari Egyesülés (Industrial Association) is létrejöttek. Előbbiek a mezőgazdasági termelés finanszírozásában, utóbbiak a termék-felvásárlásban, feldolgozásban, kereskedelemben és termelőeszköz-beszerzésben játszottak szerepet. Létezett „Farmerek Egyesülete” is, mely tevékenységi körébe tartozott a termesztés (rizs) technológiai fejlesztése, termény-kereskedelem és raktározás, ill. mezőgazdasági vegyszerek közös beszerzése. 1945 után, amikor is az ország felszabadult a japán uralom alól, a szövetkezetek szerepe, funkciója megváltozott. A koreai háború, illetve az ország politikai instabilitása késleltette a Mezőgazdasági Szövetkezeti Törvény elfogadását, így arra csak 1957-ben került sor. A korábbi Pénzügyi Egyesülésből létrehozták a Mezőgazdasági Bankot, amely a termelés-finanszírozás kizárólagos intézménye lett. A Farmerek Egyesületéből 1958-ban jött létre

a Mezőgazdasági Szövetkezetek Országos Szövetsége (NACF – National Agricultural Cooperatives Federation, koreaiul: NongHyup), azzal a céllal, hogy – a hitelnyújtás kivételével – a szolgáltatások széles körét biztosítsa a farmereknek. A Mezőgazdasági Bankot, illetve a NACF-t 1961-ben, a törvény módosításával egyesítették (Lee J. - LIM S. 1999.).

Ezt követően, számos további szervezeti átalakulással alakult ki, és vált országos méretekben jellemzővé a területi alapon szerveződő mezőgazdasági szövetkezeti struktúra, amelyet háromszintű hierarchikus felépítés jellemez: az alapot a helyi, települési szinten működő farmgazdaságok képezik, a következő szint a regionális szinten szerveződött ún. primer szövetkezetek, míg a szervezeti piramis tetejét az országos központ (NACF) jelenti.

A primer szövetkezetek struktúrája

A dél-koreai szövetkezeti struktúra alapja a primer szövetkezet, amely alaptőkéje a tagok, azaz a farmerek vagyoni hozzájárulásából (egyfajta részjegy) tevődik össze. Jellemző, hogy egy-egy tag hozzájárulásának aránya viszonylag kicsi a szövetkezet össztőkéjéhez képest. A primer szövetkezet vezetője a négy évre megválasztott elnök, fő döntéshozó szervei a közgyűlés, a küldöttgyűlés, illetve az igazgató tanács. A szabályozás lehetővé teszi, hogy egy farmerháztartás tagjai ne csak egy, hanem több különböző szövetkezettel is tagsági viszonyt létesítsenek, sőt ugyanaz a személy is kérheti felvételét több szövetkezetbe. A rendes tagság mellett lehetőség van „kvázi tagságra” is. A szövetkezet üzleti tevékenységéhez tartozó körzeten belüli, mezőgazdasági tevékenységgel foglalkozó szervezetek, vagy farmerek, kérhetik kvázi tagként való felvételüket a szövetkezetbe. akik ebben a formában is igénybe vehetik a szövetkezet különféle szolgáltatásait, azonban a szövetkezet döntéshozatali tevékenységében nem vehetnek részt. Tulajdonosi részjegyet sem kell váltaniuk, azonban tagsági díjat, illetve esetenként a szövetkezet különböző projektjeihez üzemeltetési hozzájárulást kell fizetniük. A szövetkezet struktúrájának részei az egyes termékre, terményre alapozott ágazati szakcsoportok, mint szervezeti alegységek is. E szakcsoportok a szövetkezetben egy bizonyos mezőgazdasági termék/termény előállításával, illetve közös értékesítésével foglalkozó farmerek által önkéntes alapon létrehozott szervezetek. (Lee J. - Lim S. 1999.). 2014-ben 1155 primer szövetkezet működött Dél-Koreában, ezek nagy része, 1075 területi alapon szervezett általános mezőgazdasági profilú, míg 80 szakosított árutermelő szövetkezet volt (NACF Annual Report 2014). A szakosított árutermelő szövetkezetek létrejötté, működése esetében nincs területi illetékességi szabály (Park J-S, 2014.)

Az Országos Szövetkezeti Szövetség (NACF) szervezeti felépítése

Az Országos Szövetkezeti Szövetségnek, a primer szövetkezetek analógiájára, szintén van elnöke, közgyűlése, ami voltaképpen küldöttgyűlés, ennek 291 megválasztott szövetkezeti elnök a tagja, továbbá igazgatótanácsa. Az országos szövetség évente egy

alkalommal tart rendes közgyűlést, illetve szükség esetén rendkívüli közgyűlés összehívására is sor kerülhet.

Az NACF széles körben nyújt szolgáltatásokat tagjainak, és ezek közül két terület leginkább hangsúlyos: az agrár-marketing, illetve a banki és biztosítási szolgáltatások. Emellett szaktanácsadás, oktatás-továbbképzés, termelőeszköz-ellátás (mezőgazdasági vegyszerek, gépek, stb.) tartozik profiljába. A NACF Szöulban működő központi iroda mellett 16 regionális igazgatóság, 156 járási (városi) iroda, 724 bankfiók, 14 leányvállalat, négy külföldi képviselő működik. A NACF-hez tartozó összesen 1.155 agrárszövetkezetnek összesen 2,35 millió tagja van, (NACF Annual Report, 2014), ez utóbbi a kb. 3,5 milliós vidéki lakossággal összevetve nagyjából kétharmados arány.

Eredmények, következtetések

Dánia és Dél-Korea farmerei egyaránt döntően kisméretű családi farmgazdaságok keretében gazdálkodnak, amelyek – a szövetkezetek különböző formáiban való – széleskörű együttműködés útján képesek talpon maradni és fejlődni. A koreai farmerek kétségtelenül kiszolgáltatottabb helyzetben vannak, mert a gazdaságok 1-2 ha-os mérete még a dán farmok 65-70 ha-os átlagához képest is nagyon kicsik, ráadásul nagy részük leginkább csak egyetlen termék (rizs) előállításával foglalkozik.

A két vizsgált ország gyakorlata igazolja, hogy a kisméretű, önmagukban versenyképtelen családi gazdaságokra alapozott termelési struktúra, - ha a termelők szoros és intézményesített együttműködésével párosul – hosszabb távon is működhet eredményesen. A termékfeldolgozás, értékesítés és az ellátási lánc legtöbb pontját magában egyesítő farmerszövetkezetek révén a piacra kerülő végtermék számos esetben a világpiacon is versenyképes lehet. Hiszen például a dán tej- és húsipari termékek a világ számos pontjára eljutnak. Dél-Korea esetében mindez nem ennyire látványos, ott a fő cél a belső ellátás biztosítása és az import legalább kiváltása volt, de egyes termékekből, pl. zöldség- és gyümölcsfélék, az utóbbi években már exportra is termelnek. Magyarország agrárgazdaságának, illetve a vidéki társadalom jövője szempontjából továbbra is nagyon fontos kérdés a családi gazdaságok életképességének, és az egész családi gazdaságokra alapozott modell létjogosultságának bizonyítása.

Felhasznált irodalom

1. 1994. évi LV. törvény a termőföldről, Az Országgyűlés Jogtára, <http://mkogy.jogtar.hu/?page=show&docid=99400055.TV> (Letöltés ideje: 2016.05.25.)
2. 2006. évi X. törvény a szövetkezetekről, Az Országgyűlés Jogtára, <http://mkogy.jogtar.hu/?page=show&docid=a0600010.TV> (Letöltés ideje: 2016.05.25.)
3. BOGETOFT P. – OLESEN, H. B.(2007.): Cooperatives and Payment Schemes Lessons from theory and examples from Danish agriculture Copenhagen Business School Press, 2007

4. BARTON, D. G. [1989a]: What is a Cooperative? Megjelent: Cobia, D. W. (szerk.): Cooperatives in Agriculture. Prentice-Hall, Inc. New Jersey. 1. fejezet, 1–20. o.
5. CSOBÁN M. (2012.): Információk és adatok Dánia földrajzáról és mezőgazdaságáról, <http://tudasalapitvany.hu/wp-content/uploads/2012/02/Denmark.pdf>
6. DLG (Dansk Landbrugs Grovareselskab a.m.b.a.) Annual Report 2014, <http://ipaper.ipapercms.dk/DLG/Direktion/DLGAnnualreport2014/> (Letöltés ideje: 2015.10.25.)
7. ERDEINÉ KÉSMÁRKI-GALLY Sz., FENYVESI L., TAKÁCS-GYÖRGY K. (2015.): The Role of Agricultural E-Marketplace in Public Organizations. Optimum Studia Ekonomiczne (ISSN: 1506-7637) 2015: (6) pp. 15-26. (2015) DOI: 10.15290/ose.2015.06.78.02, http://optimum.uwb.edu.pl/wp-content/uploads/numery_pdf/78_Optimum_6_2015.pdf (letöltés ideje: 2016.05.25.)
8. Evaluation of Agricultural Policy Reforms in Korea - OECD 2008 <http://www.oecd.org/tad/agricultural-policies/40383978.pdf> (Letöltés ideje: 2015.10.25.)
9. Facts and figures about Danish agriculture and food 2014. Danish Agriculture & Food Council, 2015. <http://www.agricultureandfood.dk/> (Letöltés ideje: 2015.10.25.)
10. GUTIÉRREZ, C. M. (2005.): A Comparative Synthesis of 20th Century Agricultural Cooperative Movements in Europe, Journal of Rural Cooperation Volume 33, Number 1, 2005, <http://ageconsearch.umn.edu/bitstream/59711/2/A%20Comparative%20Synthesis%20of%2020th%20Century%20Agricultural%20Cooperative%20Movements%20in%20Europe.pdf> (Letöltés ideje: 2015.10.25.)
11. GYŐRI, L. (1985.): Miért olyan versenyképes a dán mezőgazdasági export?, Magyar Mezőgazdaság 1985. december havi számának melléklete 15 p.
12. IHRIG, K.(1937): A szövetkezetek a közgazdaságban. A szerző kiadása, Budapest, 1937.
13. LEE J.– LIM S. (1999.): Agriculture in Korea, Korea Rural Economic Institute, Szöul, 1999. 381 p.
14. MANNICHE P. (1969.): Denmark – A Social Laboratory, (I-II. kötet: Rural Development and the Changing Countries of the World) Pergamon Press, Oxford-London, Edinburgh, New York, Toronto, Sydney, Paris, Braunschweig, 1969.
15. NACF (National Agricultural Cooperative Federation) Annual Report 2014, Szöul, 2015., <https://www.nonghyup.com/eng/IR/InformationList/AnnualReport.aspx> (Letöltés ideje: 2015.10.25.)
16. NCR - Nationale Cooperatieve Raad voor land-en tuinbouw (1993): Agricultural and Horticultural Co-operatives in the Netherlands, Nationale Coöperatieve Raad voor land-en tuinbouw, Rijswijk, július

17. NESZMÉLYI, GY. (2004.): A Három Egykori Királyság Földje (A Koreai Köztársaság társadalmi, gazdasági sajátosságai és élelmiszergazdasága), Agroinform Kiadó, Budapest, 2004, 143 p. ISBN 963 502 828 8
18. PARK S-J. (2014): Korean Agriculture and Cooperatives, Korea Rural Economic Institute,
http://www.krei.re.kr/web/eng/oda;jsessionid=66E9C7A2F7B1063A90E1DB06B2032639?p_p_id=EXT_BBS&p_p_lifecycle=1&p_p_state=exclusive&p_p_mode=view&p_p_col_id=column-1&p_p_col_count=1&EXT_BBS_struts_action=%2Fext%2Fbbs%2Fget_file&EXT_BBS_extFileId=3888
19. SZABÓ G. G. (2005): A szövetkezeti identitás – egy dinamikus megközelítés a szövetkezetek fejlődésének gazdasági nézőpontú elemzésére, Közgazdasági Szemle, LII. évf., 2005. január (81-92. p.),
<http://epa.oszk.hu/00000/00017/00111/pdf/06szabogabor.pdf> (Letöltés ideje: 2015.10.25.)
20. SZABÓ G. G. (2007): Az európai mezőgazdasági szövetkezeti modellfejlődés Dánia és Hollandia példáján keresztül bemutatva. In: Somai József (Szerk.): Szövetkezetek Erdélyben és Európában. pp. 354-366. Romániai Magyar Közgazdász Társaság, Kolozsvár, 2007., http://www.adatbank.ro/html/alcim_pdf2626.pdf (Letöltés ideje: 2015.10.25.)
21. SZABÓ G. G. (2010): családi gazdaság és szövetkezés, In: Rózsás A (szerk.) A magyar agrár- és vidékfejlesztés kilátásai. 74 p., Budapest: Agroinform Kiadó, 2010. pp. 25-39. (ISBN:978-963-502-921-1),
http://econ.core.hu/file/download/szgg/csaladi_gazdasag.pdf (Letöltés ideje: 2016.05.25.)
22. SZABÓ L. - ZSARNÓCZAI J. S. (2004): Economic conditions of Hungarian agricultural producers in 1990s. Agricultural Economics-Zemledska Ekonomika 50:(6) pp. 249-254.
23. The World Factbook, CIA (Central Intelligence Agency), USA,
<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/da.html>
<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ks.html>
(Letöltés ideje: 2016.05.29.)
24. ZSARNÓCZAI J S (2003.): Szövetkezeti szerveződés Dániában a XXI. század elején, Gazdálkodás 47:(1) pp. 71-74. (2003)